№ 196 Հոկտեմբերի 22 Ուրբաթ **1882** Հոկտեմբերի 22 Ուրբաթ № 196

ՏԱՍՆՄԷԿԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ:
Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ:

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից):

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Հ. Ղևոնդ Ալիշանի «Շիրակ» գրքի առիթով: Նամակ Կարակլիսից: Ներքին լուրեր:—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Նամակ Պարսկաստանից: Արտաքին լուրեր:—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ:—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ:—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ: Ղարաբաղի աստղագէտը:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Հ. ՂԵՒՈՆԴ ԱԼԻՇԱՆԻ „ՇԻՐԱԿ“ ԳՐՔԻ ԱՌԻԹՈՎ

—

Ընթերցող հասարակութեան յայտնի է, որ անցեալ տարի Հ. Ղևոնդ Ալիշան, այս հայրենասէր քերթողը, մի չքնաղանծ երկասիրութիւն հրատարակեց, որն է Շիրակ, Հայաստանի ամենահին և հռչակաւոր գաւառներից մէկի պատկերացոյց տեղագրութիւնը: Նոյնպէս յայտնի է, որ հայրենի աւերակաց սիրահար պ. Քիւրքճեան Անի քաղաքի աւերակների լուսանկար ժողովածուն հրատարակեց, մի գործ, որ բարձրաձայն վկայում է հայկական տաղանդի և ինքնուրոյն գեղեցիկ ճարտարապետական ձիրքի գոյութիւնը, ուրեմն և կարող է օտարների առաջ հայազգի քաղաքակրթական ընդունակութեան տէր լինելուն ապացոյցը լինել, մի գործ, որ ազգային պատմութեան և հնախօսութեան մեծ զարկ կարող է տալ: Սակայն այդ երկու հրատարակութիւնները միմեանցից անկախ կերպով են ծագել: Հ. Ալիշան իր տեղագրութիւնը գրելիս աչքի առաջ չէ ունեցել պ. Քիւրքճեանի ժողովածուն, որ կարող էր նրան թանկագին և առատ նիւթ մատակարարել և տեղագրութիւնը աւելի ընդարձակել և լրացնել: Հ. Ղևոնդ, ինչպէս ինքն վկայում է յառաջաբանի մէջ, իր տեղեկութիւնները և պատկերները քաղել է զանազան մատենագիրների գործերից: Զանազան արձանագրութեանց թւում մի աշտարակի վրա, որտեղ կարծւում է թէ առաջ մզկիթ է եղել, մի արձանագրութիւն կայ 1198—9 թւին գրած, պարսկերէն լեզուով, հետևեալ բովանդակութեամբ, (տես „Շիրակ“, էջ 59):

„Ես Քէյ-Սուլթան որդի Մահմուտայ, որդւոյ Շաւրայ, որդւոյ Մինուչեհրի, Շէտտաւեան, հրամայեցի, վասն փրկութեան հոգւոյ ծնողաց իմոց և զաւակաց (որոց աճեսցէ խնամութիւն, ազգականութիւն և միութիւն), և արգելում տեարցն վաճառել առաջի մզկթիս Էպ-Իւլ-Մաամրանոյ՝ ոչխարս և ուղտս: Հակառակող հրամանացս պատուհասեսցի յԱստուծոյ ի Թ. Հէճր. 595“: Յետոյ, ծանօթութեան մէջ, Հ. Ղևոնդ ասում է՝ „այս թարգմանութիւն է ըստ ռուս գիտնականաց, հրատարակեալ ի Պրօսէէ. իսկ Պարսիկ ոմն թարգման՝ ուրում ցուցաւ արձանագիրս, ի ժամանակի տպագրութեան մատենիս, ընթեռնու զանունդ Էպուլ-Մուամմէրան և փոխանակ անորոշ տեղւոյց վաճառողաց՝ թարգմանէ. „գլխաւորք Ռուսք. (°), որք վաճառեն և գնեն ոչխարս և ջորիս՝ բարեկամ մօք, մի ևս արասցեն զայդ“:

Այդ նոր թարգմանութիւնը առիթ է տուել կարծելու, որ ուրեմն 1198 թւին Անի քաղաքում Ռուսներ են եղել: Այդ հանգամանքը կարող էր, ի հարկէ, եթէ միայն ճշմարիտ լինէր, նորանոր պատմական մեկնութեանց պատճառ դառնալ և պատմութեան մէջ մի նոր փաստ յառաջացնել, այն է թէ 12-դ դարում Հայաստանում ռուսներ են եղել: Բայց բաւական է ռուս պատմութեան վրա մի ակնարկ ձգել, որպէս զի համոզվենք թէ 12-դ դարում ռուսները չէին կարող Շիրակում գտնվել և այնտեղ ոչխարի և ուղտի առևտուր անել: Այդ սխալը բացառապէս հերքելու համար մեզ օգնեց պ. Քիւրքճեան:

Այս տարի ձմեռը ես գտնվում էի Թիֆլիսում և մի օր պատահմամբ մտնելով պ. Քիւրքճեանի մօտ, նա ցոյց տուեց ինձ մի լուսանկար պատկեր, որ ներկայացնում էր մի կիսակործան աշտարակ, իսկ ներքևը մի ընդարձակ արձանագրութիւն: Իմանալով, որ ես ծանօթ եմ պարսկական և մասամբ արաբական լեզուին, պ. Քիւրքճեան խնդրեց ինձ թարգմանել այդ արձանագրութիւնը, ըստ որում նա կարծում էր թէ դա պարսկերէն է, թէև աւելացրեց նա, Թիֆլիսի հնագիտական ժողովի պարսկագէտ անդամներից ոչ մինը չը կարողացաւ վերծանել այդ արձանագրութիւնը, երբ նրանց ներկայացրի կարդալու և թարգմանելու: Ուշադրութեամբ քննելով արձանագրութիւնը ես գտայ, որ նա գրած է շատ հասարակ պարսկերէն լեզուով և հէնց այդ պատճառով զարմացայ որ օրիենտալիստ հնախօս գիտնականները չեն կարողացել կարդալ: Սակայն դրա պատճառը շուտով կարողացայ գտնել: Պէտք է իմանալ, որ պարսկերէն լեզուի մէջ կէտադրութիւնը մեծ դեր է խաղում. նայելով թէ կէտը (նօղթ) որտեղ է գրած, վերև թէ ներքև, կամ քանի հատ է գրած, երկու թէ երեք, դրա համեմատ իւրաքանչիւր տառ առանձին առանձին նշանակութիւն է ստանում. այսպէս օրինակ բ տառը հնչվում է թ, եթէ երկու կէտ ունի գլխին գրած, ս, եթէ երեք ունի գրած և այլն: Սրանից հետևում է, որ մի գրուած, եթէ առանց կէտադրութեան է, շատ դժուար է կարդալ և անհնարին է այն անձանց համար, որոնք գործնականապէս չը գիտեն կամ չեն սովորել պարսկերէն լեզուն, ինչպէս օրինակ եւրոպացի օրիենտալիստ գիտնականները, այլ այդ գրուածը պէտք է մաքից հասկանալ: Պարսկաստանի գիտնականները (ուլեմայ) ըստ մեծի մասին առանց կէտադրութեան են գրում գիտնական յօդուածները. նոյն իսկ պարսիկներից շատերը դժուարութեամբ են կարդում առանց կէտերի գրած

ՂԱՐԱԲԱՂԻ
ԱՍՏՂԱԳԷՏԸ

—

Արևելքում արդէն նշմարվում էր առաւօտեան թոյլ, դողդոջուն լոյսը: Բացված արշալոյսի նշոյլը սաստիկ ուրախացրեց Ջումշուդին: Նա արագութեամբ վեր թռաւ իր բացօթեայ անկողնից, բակսեց զարթեցնել զինուորներին, որոնք սաստիկ յոգնածութեան պատճառով, գտնվում էին խորին քնի մէջ: Քաջասիրտ ղարաբաղցիները շուտով պատրաստվելով, ճանապարհ ընկան: Նոր ծագող արեգակը իր ճառագայթները տարածեց նրանց վրա այն ժամանակ, երբ նրանք արդէն գտնվում էին ձորի մէջ, լեռների միւս կողմում: Նրանք կարող էին մինչև կէսօր հասնել Ջէյվայի մօտ: Բայց որովհետև վճռված էր գիշերային յարձակում գործել, այդ պատճառով նրանք մեղմացրին իրանց ձիաների արագ ընթացքը, գնում էին աւելի հանդարտ քայլերով:

Փոքր ինչ առաջ Ջումշուդը հրաւէրք էր կարդում արեգակին, ցանկանում էր, որ նա շուտ ծագէ, իսկ այժմ դժգոհ էր, թէ ինչու նա այնպէս դանդաղ կերպով էր հոլովվում երկնքի կապոյտ կամարի վրայով: Եթէ նրանից կախված լինէր, նա նոյն րոպէում կը խորասուզէր տունջեան պայծառ լուսատուին ովկիանոսի ջրերի մէջ, և նրա փոխարէն կը կանչէր մթին գիշերը: Վերջապէս ցերեկվայ լուսատուն մօտեցաւ իր մուտքին՝ Արևմտեան կողմում երեկոյեան վերջալոյսը արիւնի գոյն ստացաւ: Կարծես թէ, դա նախազուշակում էր այն արիւնոտ տեսարանը, որ շուտով պիտի հանդիսանար: Ջումշուդը ուրախութեամբ նայում էր, թէ որպէս գիշերը տիրում էր տիեզերքին և երկնային կամարը հետզհետէ ծածկվում էր մթին խաւարով: Նա փափագում էր մթութեան, փափագում էր այն րոպէին, երբ կարող կը լինէր սուր և հուր մացնել Ջէյվայ բերդի մէջ, կորզելով իր Սալիհային Թալիշի մէլիքի ձեռքից, և իր թշնամիների արիւնով շաղախելով նրանց կործանված բնակարանների մոխիրը:

Վերջապէս երեկոյեան վերջալոյսը բոլորովին հանգաւ: Լուսինը առժամանակ իր թոյլ լուսով դեռ լուսաւորում էր արևմուտքը, վերջը նա ևս մայր մտաւ: Ամպերը սկսեցին ծածկել երկնքի երեսը. աստղերը թաքնվեցան. հասաւ այն րոպէն, որին վաղուց սպասում էր Ջումշուդը:

VII

ԳԻՇԵՐԱՅԻՆ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ ՋԷՅՎԱՅԻ ՎՐԱ ՋՈՒՄՇՈՒԴԻ ԳԵՐՎԻԼԸ

Օգուտ քաղելով գիշերային խաւարից, Ջումշուդի զինուորները, առանց շշուկ բարձրացնելու, մօտենում էին Ջէյվային: Բերդի մէջ ոչ ոք յարձակում չէր սպասում: Բոլոր բնակիչները հանգիստ էին, և անհոգութիւնը մինչ այն աստիճան էր հասած, որ ոչինչ նախազգուշութիւններ գործ դրած չէին: Երբ որ բոլորովին մօտեցան բերդին, Ջումշուդը հրամայեց զինուորներին շտապել: Նրանցից հինգ հարիւր հոգի թողնելով ձիաների մօտ, մնացածների հետ յարձակվեցաւ նա Ջէյվայի վրա, որ էր Թալիշի մէլիքի աթոռանիստ բերդը: Իր զինուորներին բաժանել էր նա չորս մաս, որոնց իւրաքանչիւրը բաղկացած էր 250 հոգուց: Յանկարծ բերդի բոլոր չորեքկողմից լսելի եղան Ջումշուդի զինուորների սոսկալի աղաղակները, որոնք բռնութեամբ ներս մղվեցան ամրոցի մէջ: Շատ տեղերում հրդեհի լոյսը սկսեց առաջ ընթանալ հրեղէն գետի նման: Սարսափած բնակիչները վազվզում էին յետ ու առաջ, առանց հասկանալու, թէ ինչ է կատարվում իրանց հետ: Թէ վարանդացիները և թէ ջուանշիրցիները զանազանութիւն չէին դնում ոչ հասակի և ոչ սեռի: Ամեն հանդիպողները կոտորվում էին նրանց սրերի հարուածներից: Գնդակների ֆշֆշոցը, հրացանների որոտը, կործանվող շինութիւնների դղրդոցը, կնիկների հառաչանքը, երեխաների լացը, տղամարդերի աղաղակը, Ջումշուդի զինուորների կատաղի գոռում—գոչումները, նրանց թրերի և խէնջարների շառաչիւնը, վիրաւորների հեծութիւնը, մեռնողների խռխռոցը, արեան ճապաղիքը, որ միախառնվում էին ամեն տեղ ճարակող կրակի բոցերի հետ,—այդ բոլորը ներկայացնում էին այն գիշերվայ սարսափելի պատկերը:

Թալիշի մէլիքը և նրա որդին, հէնց որ իմացան յարձակման առաջին նշանները, շտապեցին հաւաքել իրանց զօրքերը, թշնամուն ընդդիմադրելու համար: Բայց նրանք այն աստիճան շփոթված էին, որ չը գիտէին, թէ դէպի ո՞ր կողմը դիմեն: Մի տեղում նրանք հանդիպեցին վարանդացիներին. սկսվեցաւ կռիւը ամենայն կատաղութեամբ: Կռիւը կատարվում էր դիակների կոյտերի և կիսավառ խրճիթների աւերակների վրա, իսկ նրանց ետևից լսելի էին լինում խեղճ թալիշեցիների յուսահատ աղաղակները: Նրանք վազեցին դէպի այն կողմը: Յանկարծ մի այլ կողմում լսելի էին լինում ջուանշիրցիների յաղթական աղաղակները և կրակը տարածվում էր Ջէյվայի մէջ: Ջումշուդը, որ սկզբից առանձին պատուէր էր տուած իր զինուորներին, որ չը մտնէին ամրոցը առանց իր կարգադրութեան, վերջապէս հէնց նրա պարիսպների մօտ միացրեց իր բոլոր զինուորներին: Այդ միջոցին Թալիշի մէլիքը իր որդի Ցուսէինի հետ թափառում էին կիսակործան Ջէյվայի մէջ: Այստեղ կրկին նորոգվեցաւ կռիւը աւելի սաստկութեամբ: Թւի մէջ գերազանցութիւնը Ջումշուդի կողմն էր և նա յոյս ունէր կատարեալ յաղթութեան վրա: Յանկարծ Ջէյվայի հիւսիսային կողմից լսվեցան աղաղակներ և մի քանի րոպէի մէջ Ջումշուդի զօրախումբը ամեն կողմից պաշարվեցաւ Խաչենի մէլիքի զօրքերով: Այդ զօրքերը եկած էին մի քանի օր առաջ և զետեղված էին Ջէյվայ գետի միւս ափի վրա, որպէս զի միանալով թալիշեցիների հետ, միահամուռ կերպով գործէին թշնամու դէմ: Ջումշուդը, նկատելով սպառնացող վտանգը, մտածեց պատառելով անցնել թշնամիների միջով, բայց ի զուր: Երկու կողմից ևս կռիւը ամենայն յամառութեամբ շարունակվեցաւ մինչև առաւօտ: Այդ միջոցին Ջումշուդի հինգ հարիւր զինուորները, որ թողված էին ձիաների մօտ, տեսնելով այնքան երկարատև կռիւը, և տեղեկանալով, թէ որպիսի վտանգ է սպառնում Ջումշուդին, վճռեցին թողնել միայն հարիւր հոգի ձիաների մօտ, իսկ մնացածները նետվեցան իրանց զօրապետին օգնելու: Իրաւ է, որ նրանց գալուստը, գտնելով խաչենցիներին և թալիշեցիներին երկու կրակների մէջ, բաւական փոխեց պատերազմի կերպարանքը, բայց այդ երկար չը տևեց: Որովհետև այդ միջոցին Ջէյվայի սարսափած և փախստական բնակիչները, ժամանակ գտնելով խելքի գալու, նոյնպէս զինուորվեցան և շտապեցին օգնելու իրանց մէլիքին, որը պաշտպանվում էր խաչենցիների օգնութեամբ միայն: Ի զուր Ջումշուդը գործ էր դնում բոլորը, ինչ հրաշքներ որ կարող է կատարել յուսահատ քաջութիւնը և անհրաժեշտութիւնը: Նրա զօրքերը ջարդվեցան և արեգակի առաջին ճառագայթները ծագեցին նրա վրա այն ժամանակ, երբ նա արդէն ենթարկված էր ծանր գերութեան:

—Բարով, իմ փեսացու, ասաց Թալիշի մէլիքը զազանային ժպիտով, երբ շղթաներով կապկապած Ջումշուդին բերեցին նրա մօտ:—Դու քաջ պատերազմող ես, բայց ոչ բոլորովին յաջողակ: Ի՞նչու համար չնորհ բերեցիր ինձ մօտ, երեկ, քո կնոջը տանելու համար: Ի՞նչու չէ, ես կը կատարեմ քո փափագը, դու նրան կը տեսնես, նա բոլորովին ողջ և առողջ է: Տես, ինչ սատանայ է, մտածեց ծածուկ մտնել իմ Ջէյվայ բերդը, այրել նրան և իմ հպատակներից շատերին կոտորել: Բայց ինչու համար,—մի կնոջ պատճառով, որին ես վեր առի ինձ մօտ կրթելու համար և փայփայում եմ իմ հարազատ զաւակի պէս: Հա, նա էլ շատ բարի պտուղ է, փոքր էր մնում, որ իմ սիրելի Ցուսէինին պիտի ուղարկէր միւս աշխարհը: Դու և նա լաւ զոյգ էք, ինչ ասել կուզէ: Պէտք է ձեզ միջոց տալ տեսնվելու միմեանց հետ: Տեսնենք, կը հաւանես դու իմ հիւրասիրութիւնը. ես կաշխատեմ ամեն կերպ բաւականու-

յօդուածները: Արդ Քիւրքճեանի ինձ ներկայացրած լուսանկարի արձանագրութիւնը առանց կէտադրութեան է գրած, որով և առիթ է տուել Թիֆլիսի հնախօսներին կարծել թէ գուցէ դա պարսկերէն չէ և չը կարողանալ կարդալ: Երբ ես թարգմանելով այդ արձանագրութիւնը մեկնեցի նրա բովանդակութիւնը պ. Քիւրքճեանին, նա ինձ ասեց որ թէ այդ արձանագրութիւնը և թէ թարգմանութիւնը տպուած են Հ. Ղևոնդ Ալիշանի „Շիրակ“ գրքի մէջ, էջ 59, որն ես առաջ բերի վերևում: Համեմատելով իմ և այդ գրքի թարգմանութիւնը, ես տեսայ, որ թէ ռուս գիտնական Բրօսսէն և թէ նոյն իսկ թարգման պարսիկը ճիշդ չեն թարգմանել և բառերի նշանակութիւնը չեն հասկացել, ուստի և առաջինը թարգմանութեան մէջ մտցրել է մի ամբողջ անգոյ նախադասութիւն, իսկ երկրորդը ծուռ մեկնելով էրս կամ ուրս բառը, այդ բառի մէջ գտել է ռուս անունը և այդպիսով դուրս է եկել, որ 12-դ դարում ռուսները Անիի մէջ ոչխար և ուղտ են ծախելիս եղել: Պ. Քիւրքճեանի ասելով, ես ուրախութիւն կը պատճառէի թէ ծերունի Ալիշանին և թէ նոյն իսկ իրեն, եթէ ճիշդ թարգմանութիւնը հրատարակէի „Մշակի“ միջոցով. ես խոստացայ այդ կատարել և ներողութիւն եմ խնդրում եթէ այսքան ուշ, որովհետև „Շիրակ“ գիրքը չը կարողացայ շուտով ձեռք բերել: Այստեղ ահա դնում եմ թէ Բրօսսէի և թէ իմ թարգմանութիւնը համեմատութեան համար:

ԲՐՕՍՍԷԻ ԹԱՐԳ.

Ես Քէյ-Սուլտան որդի Մահմուդայ, որդւոյ Շաուրայ, որդւոյ Մինուչեհրի, Շէտտատեան, հրամայեցի վասն փրկութեան հոգւոյ ծնողաց իմոց և զաւակաց (որոց աճեսցէ խնամութիւն, ազգականութիւն և միութիւն) և արգելում տեարցն վաճառել առաջի մզկթիս Էպ-իւլ - Մաամրանայ ոչխարս և ուղտս: Հակառակող հրամանացս պատուհասեսցի յԱստուծոյ: 'ի Թուին Հիճրի 595:“

ՃԻՇՏ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԲԱՌԱՑԻ.

Ես Քէյ Սուլտան, որդի Մահմուդի, որդւոյ Շաուրայ, որդւոյ Մինուչեհրի, Շէտտադեան վասն փրկութեան հոգւոյ ծնողաց իմոց և զաւակաց այսպէս հրամայեցինք որ ոչխարների և ձիերի տէրերը չը սկսեն արջառ ծախել և կապել Էբիւլ Մամրան մզկիթի մօտ, այլ և հրամայեցինք այդտեղ տուր և առ չանեն: Հակառակող հրամանացս պատուհասեսցի յԱստուծոյ: Ի Թուին Հիճրի 595:

Ինչպէս տեսնում է ընթերցողը Բրօսսէի թարգմանութեան մէջ անճշդութիւններ կան, այն է մի ամբողջ անգոյ նախադասութիւն „որոց աճեսցէ խնամութիւն, ազգականութիւն և միութիւն“ մտցրել է մեր թարգմանութեան այս խօսքերի տեղ. „չը սկսեն արջառ ծախել և կապել“: Բացի դրանից ոչ մի տեղ „ռուս“ բառը չը կայ, այլ պարսիկ թարգմանը բնագրի մէջ եղած րէէս (որ նշանակում է գլուխ, մի գլուխ ոչխար, ձի—մենք արջառ դրինք) բառը „ռուս“ բառի տեղ է ընդունել:

Հ. Առաքելեան

ՆԱՄԱԿ ԿԱՐԱԿՈՒՐՏԻՑ

Հոկտեմբերի 12-ին

Ամսոյս 3-ին գտնվելով Ղարսում, որտեղից պէտք է դուրս գայի երեկոյեան դէպի Սարիկամիշ, բայց չը կարողացայ, այցելեցի հայ սիրողների թատրոնական խմբի ներկայացումը՝ «Կողոպտված փոստ» յօգուտ հայոց երկսեռ դպրոցների, նոյն դպրոցների դահլիճում: Բոլոր տեղերը դահլիճի բռնված էին Ղարսում բնակվող՝ թէ ինտելիգենցիայի և թէ միջին դասի այցելուներով և այցելուհիներով: Զինուորական երաժիշտները խաղամիջոցներում ածում էին նոյնպէս ազգային—հայկական երգերից: Սիրողների խումբը բաւական լաւ ներկայացրեց պիէսան: Թող ներէ ինձ պ. բժիշկ Կաճկաճեանց, եթէ դիպչում եմ նրա համեստութեանը, ասելով, որ շատ լաւ էր իր դերերում, որպէս Լեգիւրկ, ժերոմ Լեգիւրկի որդին և որպէս Գիւբօսկ՝ աւազակ: Պ. բժիշկը ունի դրամատիկական տաղանդ, ինչպէս և իր մեծ եղբայրը, որին տեսել ենք Մօսկվայի հայ ուսանողական բեմի վրա նոյնպէս դրամատիկական դերերում: Բայց մի նըկատողութիւն, որը թոյլ կը տայ ինձ անել յարգելի դերասանական խումբը, այն է, որ աւելի նպատակայարմար չէր լինի արդեօք, եթէ պիէսաները ընտրվէին ժամանակակից և աւելի կրթողական նշանակութիւն ունեցողներից: Մեր ժողովուրդը դեռ ևս զարգացած չէ և նախապաշարմունքներով լի՝ թէ ընտանեկան, թէ կրօնական և թէ այլ շատ տեսակէտերից նայելով: Իսկ մենք փոխանակ ուղղելու և նրա պակասութիւնները ցոյց տալու, հիւրասիրում ենք նրան սրով, հրացանով, արիւնով և թոյնով: Ցաւալի է, որ մեր թատերասիրաց խմբերը մեծ մասամբ նախապատվում են դրամատիկական պիէսաները: Երբ պիէսան վերջացաւ, պ. Մանուկեանց շատ գեղեցիկ երգում էր խմբով մշեցի հայ մշակների երգը, որ այցելուների հաճութեամբ կրկնվեց երկրորդ անգամ: Ո՛չ թէ երկրորդ, այլ տասներորդ և աւելի անգամ կարելի էր լսել այս երգը, որ երգվում էր այնպիսի մի մեծ զգացմունքով, որ շատ բաւականութիւն պատճառեց հանդիսականներին: Մըշակները, բահերով զինուորված, երգում էին՝ ինչպէս թիւրքը նստել է նրանց վզին, ինչպէս իրանք տէր լինելով հողի, թիւրքն է այժմ տիրում նրան, նրանք ունեն շատ հեռաւոր եղբայրներ, որոնք կօգնեն նրանց, և այժմ թէև չունեն սուր սըրեր, բայց բահերով կը սպանեն թիւրքը: Խոստովանվում եմ, որ այս երգը, որ տևեց մի քանի րոպէ, աւելի մեծ ներգործութիւն և ազդեցութիւն ունեցաւ ինձ վրա, կարծեմ, դահլիճում և բոլոր եղողների վրա, քան թէ «Կողոպտված փոստը», որ 4 ժամից աւելի տևեց խաղամիջոցների հետ: Դահլիճում ներկայ էր մի հայ կաթօլիկ հոգևորական, որ շատ ուրախալի երևոյթ է: Բայց ինչով բացատրենք, որ ո՛չ մինը հայ լուսաւորչական Ղարսի հոգևորականներից ներկայ չէր գտնվում: Միթէ այն նախապաշարմունքն է սրա պատճառը, որ հոգևորականին վայել չէ ներկայ լինել թատրօնական խաղերում: Թատրօնի կրթողական նշանակութիւնը, ուրեմն, մեր հոգևորականներից դեռ ևս չէ ընդունված: Հայ կաթօլիկ հոգևորականը միանում է հայ լուսաւորչականների հետ, ինչպէս մի և նոյն ազգի անդամ, և այցելում է ներկայացումը, մասնակցելով մի և նոյն ժամանակ բարեգործական նպատակին, իսկ հայ լուսաւորչական հոգևորականը չէ մասնակցում...: Միթէ այս մի նոյնքան տխուր երևոյթ չէ, որքան ուրախալի է վերև յիշվածը: Բայց, կարելի է, որ շատ զբաղված են եղել այս երևոյթեան տէր հայրերը, կամ թէ տոմսակները ողջ ծախված: Այն ժամանակ, թող ներեն ինձ: Բայց ներկայացման օրը՝ առաւօտեան, երբ գտնվում էի պ. Մերկուրօվի խանութում, մտան այնտեղ պ. պ. բժիշկներ՝ Տէր-Յարութիւնեանց և Կաճկաճեանց, և յետ առան առաջին կարգի աթոռների տոմսակները, որոնք դեռ ևս ծախված չէին: Ուրեմն տոմսակների չը լինելը չէր կարող պատճառ լինել, որ մեր հոգևորականներից ո՛չ մինը չը կար ներկայացման ժամանակ: Կամ կարելի է, որ նրանք եղել են առաջ այս կամ մի այլ պիէսայի ներկայացման ժամանակ, բայց Ղարսում ներկայացումները այնքան հազիւ են պատահում, որ միշտ կարելի էր այցելել նրանց: Յիշելով այստեղ պ. պ. բժիշկներին, չեմ կարող չը յայտնել, որ արժանի են մեր ազգայինների խորին շնորհակալութեանը և երախտագիտութեանը նրանով, որ չը նայելով իրանց պաշտօնական զբաղմունքներին, աշխատում են հայ երկսեռ դպրոցների յառաջադիմութեան և թատրօնական ներկայացման համար յօգուտ նոյն դպրոցների: Մի այլ ուրախալի երևոյթ էր որ դահլիճում լսվում էր հայոց լեզուն, բացի ինտելիգենցիային պատկանող մի քանի հայ տիկիններից և պարոններից:

Հոկտեմբերի 3-ին անցնելով Ղարսի այն փողոցով, որի երկու կողմի խանութներում միս են ծախում, նկատեցի, որ փողոցը աւելում էին և թանձր թոզը նստում էր խանութներից դուրս քարշ արած մսի վրա: Որքան գոչում և գոռում էին միս ծախողները, ուշադրութիւն դարձնող չը կար նրանց վրա: Միթէ չէր կարելի, որ փողոցները աւելէին վաղ առաւօտեան, երբ խանութները դեռ ևս փակված են: Թոյլ եմ տալիս ինձ դարձնել մի այսպիսի հակաառողջական դէպքի վրա քաղաքային բժշկի և ոստիկանութեան ուշադրութիւնը: Առողջապահական կողմից Ղարսը շատ վատ դրութեան մէջ է գտնվում: Փողոցները թոզոտ և կեղտոտ են, քաղաքում անցնող գետը շուտով ճահիճ է դառնալու: Նա շատ անմաքուր և աղբոտ է, եզերքները ծածկված են բուսականութիւնով: Բէգլիախմէտ կայարանից մինչև Ղարսը փոքր կամուրջները փչացած են, գերանների մէջ մեծ առանցքներ կան, որոնք ծածկված չեն հողով: Մութն էր արդէն, երբ դուրս եկանք Բէգլիախմետից գնդապետ

թիւն տալ իմ թանգագին հիւրին, որ նա ոչ մի բանի մէջ կարօտութիւն չունենայ: Ընդունում ես իմ առաջարկութիւնը, մելիք Ջումշուդ:

—Զարագործին միայն վայելում է հայհոյանքներ կարդալ անզէն գերիի վրա, պատասխանեց Ջումշուդը:

—Ինչ հարկ կայ այդքան խօսքերի, մէջ մտաւ յանկարծ Յուսէինը.—վաղուց պէտք էր դրան կախաղան բարձրացնել: Շնորհեցէք այդ զուարճութիւնը մեր թալիշեցիներին:

—Պէտք չէ տաքանալ, որդի, շարունակեց Թալիշի մելիքը:—Մի այդպիսի մահը դեռ շատ վաղ է. պէտք է մեր հիւրին նախ և առաջ ծանօթացնել երկարատև զուարճութիւնների հետ: Մենք պարտաւոր ենք մեր շնորհակալութիւնը յայտնելու նրան մեզ մօտ այցելութիւն գործելու համար, և կը տանք նրան մի վայելուչ սենեակ:—Բերեցէք դրան իմ տանից, ասաց նա, դառնալով դէպի պահապանները, որ շրջապատել էին Ջումշուդին:

Նրանք մօտեցան մի աշտարակի, որի միջից լսելի էին լինում ծանր հառաչանքներ: Ջումշուդի սիրտը կարատվում էր, նրան թւում էր, որ լսում է իր նազելի Սալբիհայի ձայնը: Դուռը բացվեցաւ և ինչ սարսափելի տեսարան հանդիպեցաւ նրա աչքի. Սալբիհան, նրա սիրելի, անգին կենակիցը, կաշկանդված երկաթեայ կապանքներով, ամրացրած պատի հետ, պատառոտած հագուստներով նստած էր քարի վրա: Լոյսի թոյլ շառաւիղը, որ հազիւ թափանցում էր այդ մթին զընդանի մէջ, թոյլ էր տալիս որոշել նրա դէմքի գծերը, որ այլանդակված էին սրտի դառնութիւնից: Ջումշուդը, տեսնելով այդ սոսկալի տեսարանը, քարացածի նման մնաց անշարժ: Նա պատրաստ էր իր խէնջարը ցցել նրան այդ դրութեան մէջ պահող եղեռնագործի սրտի մէջ, բայց չէր կարող, որովհետև այժմ ինքն ևս մի անզէն գերի էր: Նա գոչեց սրտաշարժ ձայնով և Սալբիհան ճանաչեց նրան:

—Այդ իմ Ջումշուդն է, աղաղակեց նա,—Աստուած իմ, ուրեմն ես պատժված եմ:

—Հա, ի հարկէ, վրաբերեց Թալիշի մելիքը,—դու դրանից յետոյ ամեն րոպէ նրան կը տեսնես. նա կը մնայ այստեղ քեզ մօտ. ես չեմ կամենում ձեզ բաժանել միմեանցից. դուք բոլորովին արժան էք միմեանց:

Նա հրամայեց Ջումշուդին ևս շղթաներով ամրացնել բանտի հանդիպահայեաց պատի վրա, իսկ ինքը հեռացաւ, ցանկանալով նրանց ամեն տեսակ բարեյաջողութիւններ:

Երկար, շատ երկար դժբախտները նայում էին միմեանց վրա և խօսել չէին կարողանում: Արտասուքը խեղդում էր նրանց: Վերջապէս Սալբիհան ասաց.

—Լաց մի լինիր, սիրելի Ջումշուդ, մենք թէև անբախտ ենք, բայց միասին ենք, այդ էլ բաւական է: Ո՛րքան ես տանջվեցայ առանց քեզ,—այդ միայն Աստուած գիտէ: Դու կամենում էիր ազատել ինձ, և ինքդ դժբախտութեան մէջ ընկար: Մոռանանք մեր դրութիւնը, արհամարհենք մեր թշնամիներին և մխիթարվենք միմեանցով: Ես քեզ տեսնում եմ, և ես բախտաւոր եմ. տանջվում եմ քեզ հետ միասին, և չեմ զգում իմ տանջանքները:

—Տէր Աստուած, գոհութիւն եմ մատուցանում քեզ, բացականչեց Ջումշուդը,—որ իմ դառնութիւնների հետ անգամ առաքում ես ինձ մխիթարութիւն: Ես պարծենում եմ քեզանով, իմ անգին Սալբիհա, ես ուրախանում եմ քո սիրով և ցաւում եմ միայն, որ չեմ կարող սեղմել քեզ իմ հրաբորբոք սրտի վրա: Այսպէս, թող ուրեմն չարագործները մտածեն, թէ դրանով բազմապատկում են մեր չարչարանքները, տեսնելով մեզ նայել սիրած և պաշտած առարկաների տանջանքների վրա: Նրանք սխալվում են: Մեր սրտերը արհամարհում են մարմնի չարչարանքը և միշտ միացած կը լինեն միմեանց հետ: Մենք ապրում ենք միմեանց համար, շնչում ենք մի և նոյն օդով,—այդ էլ բաւական է...

Այդպէս անբախտները մխիթարում էին միմեանց:

Այդ միջոցին Թալիշի մելիքը, ցանկանալով, որ Ջումշուդի վիճակը ծածկված լինի անյայտութեան խաւարի մէջ, կանչել տուեց վարանդացի գերիներից մէկին, և յանձնելով նրան մի գլուխ, որը բոլորովին այլանդակված էր թրերի հարուածներով, ասաց.

—Դա ձեր հրամանատար Ջումշուդի գլուխն է. գնա Վարանդայի մելիքի մօտ, յանձնիր նրան այդ գլուխը և ասա, թէ ահա այդպէս կը ոչնչանան այն ամենքը, որոնք կը համարձակվեն յարձակում գործել իմ դէմ:

Այդ խօսքերով նա ճանապարհ դրեց գերեալին դէպի Ջանախչի:

VIII.

ԱՍՏՂԱԳԷՏԸ ԳՆՈՒՄ Է ՁԷՅՎԱՑ

Վարանդայի իշխանը, ստանալով Թալիշի մելիքի ուղարկած բօթաբեր ընծան, սաստիկ յուսահատութեան մէջ ընկաւ: Նա մեծ սուգ կատարեց իր սիրելի եղբօրորդու սպանման պատճառով, և ցանկանալով պահպանել նրա յիշատակը, խնդրեց փանահ-խանից, որ թոյլ տայ բերելու Ջանախչի Ջումշուդի զաւակներին, և դաստիարակում էր նրանց որպէս իր սիրելի թոռնիկներին:

Պատերազմը նրա և Խամսայի միւս չորս մելիքների մէջ դեռ շարունակվում էր աւելի սաստկութեամբ և փոփոխակի բախտով: Բայց յաղթութիւնը երկու կողմից ևս տակաւին մի որ և իցէ վճռական վախճանի չէր հասած: Վարանդայի իշխանին օգնում էր փանահ-խանը, իսկ Խամսայի չորս մելիքները գործում էին միացեալ ուժերով Վարանդայի իշխանի դէմ:

Հայոց մելիքների այդ ներքին կռիւների ժամանակ, կարծես թէ, մի կախարդական ձեռքով կառուցվում էր Շուշին: Արդէն Գանձակի ճանապարհի կողմից կանգնած էին քարէ բարձր պարիսպները, ամրացրած սպառնալից մարտկոցներով և անառիկ աշտարակներով: Բերդի մէջ շինված էին ոչ այնքան մեծ ամրոցներ քառանկիւնի ձևով, որոնց մէջ բնակութիւն հաստատեց փանահ-խանը իր կուսակիցների հետ: Մինը միւսի ետևից կառուցվում էին բազմաթիւ շինվածքներ, որոնց մէջ բնակեցնում էին ընտիր պատերազմող մարդիկներին, որոնց հաւաքել էին ամբողջ Ղարաբաղից: Եւ 1752 թւականի աշնանը Շուշին բոլորովին շինված, ամրացրած և բնակիչներով լցված էր:

Երբ որ փանահ-խանը տեսաւ, որ արդէն հասաւ այն բաղձալի ժամանակը, որ կարող է յաջողութեամբ պաշտպանվել իր բերդի մէջ և մինչև անգամ գործել բացարձակ կերպով, նա ձգեց իր դիմակը և այնուհետև սկսեց վարվել իբրև ամբողջ Ղարաբաղի իշխան: Մինը միւսի ետևից զանազան թափառական ցեղերին խոնարհեցնում էր նա իր իշխանութեան ներքոյ: Շուտով Խաչէնի և Գիւլիստանի մելիքները հպատակվեցան նըրան և նա իշխում էր այն բոլոր երկրների վրա, որ սկսվում էին Թարթար գետից և տարածվում էին մինչև Երասխ գետը: Մնում էին միայն երկու մելիքներ՝ Վարանդայի և Թալիշի մելիքները: Դրանցից առաջինին՝ Վարանդայի մելիքին նա խնայում էր իր քաղաքական զանազան նպատակների պատճառով, որովհետև նա շատ նպաստել էր խանի բարձրանալուն, և դեռ առաջվայ խառնված դրութեան մէջ գտնվելով, իր ձեռքում եղած բոլոր միջոցներով անդադար գործում էր խանի իշխանութեան մեծանալու և ընդարձակվելու համար, համարելով նրան իր ճշմարիտ բարեկամը: Իսկ Թալիշի մելիքի երկրի հնազանդութիւնը արգելք էր դնում փանահ-խանին տիրապետելու նըրան, և այդ պատճառով մտածում էր նա՝ դեռ առաջ իր իշխանութիւնը ամուր կերպով հաստատել Ղարաբաղի վրա, յետոյ դառնալ դէպի Թալիշի մելիքութիւնը: Բայց այդ բոլորն արագութեամբ մօտենում էր: Եւ փանահ-խանը դիտաւորութիւն ունէր, Թալիշի մելիքին իր վերջին հարուածը տալուց յետոյ, դառնալ դէպի իր բարեկամ Վարանդայի իշխանը և պահանջել նրանից հպատակութիւն:

(Կը շարունակվի)

ժուկօվի հետ դէպի Ղարս: կայարանի վերակացու պ. Մաչավարիանի նախազգուշացրեց մեզ, որ վերցանք ֆայետոնից, երբ անցնում լինենք այն կամուրջով, որտեղ նորերումս երկու փոստի սայլակ են չուռ եկել: Պ. վերակացուն ասում էր, որ քանի անգամ իմաց է տուել, ում հարկն է, կամուրջների մասին, բայց մինչև այժմ ոչինչ կարգադրութիւն չէ լինում նրանց ուղղելու համար: Միթէ մինչև այն ժամանակ պէտք է սպասել, երբ ճանապարհորդներից մինը կը կոտրի ոտը կամ գլուխը...: Աճա մօտ երեք շաբաթ կը լինի, որ Կարակուրտի արևելեան կողմը առաւօտեան 4 ժամին երևում է գիսաւոր աստղը:

Բժիշկ Ա. Միրիմանեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մեզ հաղորդում են որ պ. Աբրահամ Այվազեան գալով Կ. Պօլսից երեսուն հոգի հայ սաների հետ, որոնց տանում է Էջմիածին, Բաթումի մէջ ներկայ է գտնվել հանգուցեալ Նիկողայոս Պօպօվի, Կարապետ Պօպօվի եղբօր հոգեհանգստեան: Մանուկները երգեցին եկեղեցական երգեր այդ հանդիսի ժամանակ, իսկ պ. Այվազեան մի դամբանական ճառ ասեց:

—

ԱԽԱԼՑԽԱՅԻՑ մի հայ կաթօլիկ գրում է մեզ հետևեալը: «Այն օրից, երբ «Մշակ» լրագիրը յայտնեց այն կենսատու միտքը, թէ ամեն անհատ, որի երակներում հոսում է հայի արիւն, նա պէտք է հայ ճանաչվի, մենք հայերս, որոնք առաջ միմեանց թշնամի էինք, միմեանց արիւն էինք խմում, հասկացանք թէ ամեն ազգութեան գլխաւոր յատկանիշը նրա մայրենի լեզուն է: Հակառակորդ մամուլը, որ աղաղակում էր թէ առանց լեզուի էլ կարելի է հայ մնալ, այսօր պաշտպան է հանդիսանում լեզուի: Եթէ այսօր մենք, կաթօլիկներս, հասկանում ենք լեզու բառը, դրանով մենք պարտական ենք «Մշակին»: Այսօր մենք հասկացանք որ մեր եկեղեցիներում, նրա ծէսերի և արարողութիւնների մէջ պէտք է մտցնենք մեր մայրենի լեզուն, փոխանակ վրաց կամ լատին լեզուի: Եթէ «Մշակը» հրատարակվէր մի քանի տարի սրանից առաջ, Թիֆլիսի, Քութայիսի և Գօրու հայ-կաթօլիկները այսօր ընդունած չէին լինի իրանց ծէսերի և արարողութիւնների մէջ լատին լեզուն: Թէև Սարատօվի լատին կօնսիստօրիան դարձեալ աշխատում է մտցնել մեր եկեղեցիներում լատին լեզուն, բայց արդէն ուշ է. մենք հայ-կաթօլիկներս հասկացանք որ հայ լինելով, պէտք է աղօթենք հայերէն լեզուով և ուրիշ կերպ չէ կարող պահպանվել հայ-կաթօլիկ ազգային եկեղեցին: Մենք անհամբերութեամբ սպասում ենք որ նշանակվի մեզ մօտ հայ-կաթօլիկ եպիսկոպոս և մենք այսպիսով կատարելապէս ազատվենք Սարատօվի լատին եպիսկոպոսի իրաւասութիւնից:»

—

ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏԻՑ մեզ գրում են հետևեալը: «Մեր երկսեռ դպրոցները, իրանց գոյութեան օրից մինչև այժմ, կառավարվել են միշտ աշակերտներից ստացած թօշակադրամներով և բացի այս արդիւնքից, ուրիշ արդիւնք չեն ունեցել: Չը նայելով որ Էջմիածինը մի քանի ուխտատեղերի արդիւնքը յատկացրել էր այդ երկսեռ դպրոցներին, բայց այդ արդիւնքը այն աստիճան չնչին էր, որ չէր կարող պահպանել դպրոցների գոյութիւնը: Բայց, որպէս զի Վաղարշապատի երկսեռ դպրոցները նիւթապէս միանգամայն ապահոված լինեն, պ. Փիլիպպոս Նաւասարդեանց, տեղիս հասարակութեան օգնութեամբ, այս տարի ձեռնարկել է մի արդիւնաւէտ դպրոցանպաստ շինութեան, որ աւարտվելու վրա է, և որից գոյացած արդիւնքը, աշակերտներից ստացած թօշակադրամների հետ միասին, ընդ միշտ կապահովացնի մեր դպրոցների գոյութիւնը: Ցանկալի է որ մեր միւս քաղաքների հասարակութիւնները հետևէին պ. Նաւասարդեանի և մեր Վաղարշապատի հասարակութեան օրինակին:»

—

Մեզ գրում են ԲԱԳՈՒԻՑ հետևեալը: «Հոկտեմբերի 5-ին, Մարդասիրական Ընկերութեան դահլիճում պ. Ներսիսեան առաջին անգամ ներկայացրեց մեզ նորագիւտ մեքենաները, ինչպէս թելեֆօն և ֆօնօգրաֆ և այլն: Տեսնել ցանկացողներ շատ կային, միայն տեղ և տոմսակ չը կար: Մի նկատողութիւն կանենք մեր հասարակութեան վարմունքի վրա. ներկայացման ժամանակ հանդիսականներից ոմանք գլխարկով էին և ծխում էին: Երևի դա էլ մի նոր մօդա է:»

—

Նոյն տեղից մեզ գրում են: «Մօսկվայի աշխարհահանդիսից տեղիս արդիւնաբերողները ստացան հետևեալ պարգևները. Բագօվին և ընկ. և Նօբէլ եղբայրները ստացան կայսերական դրօշմ, Կլիւկին և Շիբայեվ ստացան ոսկեայ մեդալ, Միրզօյեանց եղբայրները ստացան արծաթեայ մեդալ, վերջապէս Տագիևի և Սարգսեանց եղբայրների ընկերութիւնը ստացաւ բրօնզեայ մեդալ:»

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

Սալմաստ, 3 հոկտեմբերի

Սալմաստը դեռ չունէր ոչ մի կանոնաւոր դպրոց, բացի միքանի աննշան դպրոցներէն, սկսեալ հանգուցեալ Սահակ Սաթունեան եպիսկոպոսի օրերից, մինչև Վեհապետեան Գէորգ եպիսկոպոսը. վերջինս ձեռնարկեց բարեկարգելու միմիայն Դավրիժու ուսումնարանը, նա գնաց Թէհրան, նորին մեծութեան Նասրատտին շահի մօտ, ու նորին մեծութենէն, մեծ աշխատութիւններով ձեռք բերեց նիւթական միջոցներ, ստացաւ լիակատար ֆիրմաններ, որ իւրաքանչիւր տարի բատացվի տէրութեան գանձարանից 200 պարսից թուման այդ դպրոցի համար, որը կարծեմ հանգուցեալ Վեհապետեանի շնորհիւ, մինչև այժմս ստանում է այդ գումարը Դավրիժեցին: Նրանից յետոյ եկան Գրիգոր Ցօրեան ու Անդրէաս, որոնք թէև աշխատեցան Սալմաստի դպրոցների բարեկարգութեանց, բայց ոչինչ չը կարողացան անել: Եկաւ 1879 բաղդաւոր թուականը, որի միջոցում ունեցաւ Ատրպատականը մի քրտնաջան առաջնորդ, այն է՝ գեր. Գրիգոր արքեպիսկոպոս Մուշեղեանին: Սա նախ Դավրիժու նախկին գումարը բազմապատկեց, հասարակական նուէրներով, ու անցաւ Սալմաստի գիւղական հասարակ դպրոցների նիւթական ու բարոյական ուժերը վերահաստատելու: Նա սկիզբը Սալմաստում, չորս գիւղերի մէջ նոր դպրոցների հիմնարկութիւնը արաւ, այն է՝ Ղալասարայ, Փայաջուկայ, Հաֆդուանայ ու Մահլէմու, բաժանեց նորակառոյց դպրոցները նոր ձևի չորս դասատանց վրա, ու յետոյ հասարակական ժողովներ կազմելով, իւրաքանչիւր անհատին մի մի նշանաւոր գումարներ ստորագրել տուեց ու վերադարձաւ դէպի Դավրէժ: Երկրորդ անգամ 80 թուականին կրկին վերադարձաւ Սալմաստ, կանոնաւոր ուսուցիչների կարգադրութիւններ անելու, ու արգելեց դպրոցներէն հին ոճի դասատուութիւնները ու սրանց հետ ի միասին հին դասագրքերը, այն է սաղմոսը, ժամագիրքը, Նարեկը և այլն, ու սրանց փոխարէն բերել տուեց նոր մանկավարժական գրքոյկներ, ո՛րք են առաջին մասը «Մայրենի Լեզուի», «Համառօտ քրիստոնէական վարդապետութիւն», «Սրբազան պատմութիւն», «Հայոց պատմութիւն» ու սրանց նմաններէն շատերը, մանաւանդ ռուսաց ու պարսից դասագրքերէն, որոց կարգաց կանօնի հիման վրա, այժմս նոր մեթօդով դաս է խօսվում դպրոցներում: Բայց թէև մի քանի երեխայոց յիմար հայրեր եպիսկոպոսէն գանգատվում էին ասելով. «տօ լաճ էտ, ինչ թըղթեր է վարդապետը պելել տվեր է, զմէն մկան, կատվի, շան կալաճայէն սավայի՝ ըսկի զատ չը կայ». բայց սրբազանը սրանց քաղցրութեամբ համոզեց ասելով. «սիրելիք, սաղմոսը, ժամագիրքը, Նարեկը, թէև մեր կրօնի հաւատագիւտ գրքերն են, բայց նորավարժ մանկանց համար տանջարան է» ու սրանց նման հազարաւոր փաստեր առաջ բերելով, վերջապէս յաջողեցաւ այս մի քանի տարիներ, մեր դպրոցներն էլ, ռուսահայոց դպրոցներու ցանկալի դասագրքերէն ունենալ ու շարունակել:

Սակայն մինչև հիմայ Սալմաստի հայ հասարակութեան ստորագրված գումարը, որի ամբողջութիւնը մօտ 9000 արծաթ րուբլի է հասնում, դեռ անտօկոս մնում է, հասարակութեան վրա, այն նպատակով, որ այս տարի նորին սրբազնութիւնը Սալմաստ գալով պէտք է հաւաքէ ու մի ապահով տեղ տալով, նրանից ստանալի պրօցէնտը պէտք է գործածվի դպրոցական ծախսերը ծածկելու:

Բայց, դժբաղդաբար, սրբազանը, այս երկու ամիս է սաստիկ հիւանդ է. նա դուրս եկած է Դավրիժից յուլիսի 11-ին, խրապատկան վիճակայնոց այցելութիւն անելու: Այս գծի վրա, նախ պիտի գնար Մարաղայ, նրանից Սլտուզ, յետոյ Ուրմի, յուսկ յետոյ Սալմաստ, բայց մեր ապաբաղդութենէն Մարաղայ հասած օրէն հիւանդացեր է, ու զառաջիկայս արդէն այնտեղումն է: Լսվում է այս օրեր տեղս, թէ՝ եպիսկոպոսը քիչ առողջացեր է ու գնացեր է Սլտուզ, ու միտք ունի այնտեղից Դավրէժ գնալու, եթէ այդ լուրը ստոյգ լինի, խիստ վատ վիճակի մէջ պիտի լինեն մեր դպրոցները, որովհետև դպրոցի հոգաբարձուները, որքան նրա գալստեան համբաւը կար, ջերմ աշխատում էին, իսկ այժմ սառնութեամբ մտիկ են տալիս դպրոցներուն. արդէն նրանց անհոգութենէն, այս շաբաթ դուրս եկաւ դպրոցէն նշանաւոր հայկաբան դասատու մը, իր տարեկան վարձը չը ստանալու պատճառաւ:

Մենք խիստ երջանիկ պիտի համարվէինք, այն ժամանակ, եթէ նորին սրբազնութիւնը, ամեն արգելքներ մէկ կողմ առնելով, տեղս շնորհ բերէր:

«Առողջապահական Թերթի» խմբագիր պ. Լևոն Տիգրանեանը, նամակէս 19 օր առաջ Սալմաստից դուրս եկաւ դէպի Վան, ռուսաց տէրութեան հիւպատոս պ. Կամսարականին տեսութեան. պարոնի ասելով նա Վանից ուղղակի գնալու է Երևան, վերջապէս հոկտեմբերի սկիզբը Երևան լինելու է: Նրա ինչ դիտաւորութիւնով Պարսկաստան գալը արդէն Դավրիժից պ. Արմենակը գրած էր «Մշակի» № 165-ում, որի համար կրկին գրելը աւելորդ կը համարեմ: Պարոնի գալստեան խիստ ուրախանում էր տեղոյս հասարակութիւնը, որ նա կը խրախուսէ դպրոցական աշակերտներուն, մի քանի կարևոր բարոյականներ խօսելով, կը քննէ կենտրօնական դպրոցի աշակերտաց այժմեան դրութիւնը նախնականի հետ. թէև նա Պարսկաստանի դպրոցներուն քննիչի կամ տեսուչի պաշտօն չունէր, բայց հայոց նշանաւոր անդամներէն ոմն էր:

Շէյխ Իբադուլլահը նեհրի իր բնիկ գաւառն է մի քանի ահագին բանակներով, բայց տեղոյս սահմանագլուխը սաստիկ ամրացնում են պարսից զօրքերը նոր թնդանօթներով. յոյս կայ որ այս անգամ Շէյխի որոգայթները խզվին ու նա բնաջինջ լինի բոլորովին:

Նամակս ուզում էի փակել, և արդէն փակել էի, մի ցաւալի լուր մը ստացանք հեռագրապետէն, այն է Ամիր Նիզամի վախճանվելը Ուրմիում, որը ամբողջ Ղաբլանդուի հրամանատարն էր, ու հայոց ազգի համար արդարև մեծ պաշտպան:

Ռուբէն

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Լօնդօնից հեռագրում են հոկտեմբերի 13-ին: Այսօր սկսվեցան նիստերը պարլամենտում: Գլադստօն ուշադրութիւն դարձրեց այն բանի վրա, որ պարլամենտական կարգերի վերանորոգութիւնների քննութիւնը աւելի վաղ պէտք է սկսվի, քան թէ պարլամենտը կը սկսի ուրիշ գործերով պարապել: Այսօր Չարլզ Սաունէր, Էդինբուրգում, հնգամեայ տաժանակիր աշխատանքների է դատապարտված լօրդ Կրաւֆօրդի մարմինը ընտանեկան դամբարանից յափշտակելու համար:

—Լօնդօնից հեռագրում են հոկտեմբերի 13-ին հետևեալը: Անգլիական համայնքների և լօրդերի ժողովները վճռեցին շնորհակալութիւն յայտնել եգիպտական արշաւանքի զօրքերի գլխաւորներին:

—Բերլինից հեռագրում են հոկտեմբերի 12-ին, որ Բրազիլիայի կայսրը շնորհակալութեամբ ընդունեց Բերլինի գիտութիւնների ակադեմիայի անդամի կոչումը:

—Աթէնքից հեռագրում են հոկտեմբերի 12-ին: Քաղաքում տարածվեցան յեղափոխական շրջաբերականներ. այստեղի հրդեհները վերագրում են անարխիստներին:

—Բերլինից լրագիրներին հեռագրում են հոկտեմ. 12-ին, որ Տունիսի բէյի մահից յետոյ ժառանգ չի նշանակվի: Արաբի-փաշա ամեն օր խորհրդակցում է իր պաշտպանների հետ: Նրա պաշտպանի կողմից գլխաւոր վկայ կը լինի Լեսէպս: Անգլիական լրագիրները հաղորդում են, որ Արաբին այժմ այն համոզմունքն է յայտնում, թէ անմտութիւն է ամեն տեսակ ազգային շարժում Եգիպտոսում և յայտնում է, որ միայն անգլիական տիրապետութիւնը կարող է օգուտ բերել նրան:

—Բուդա-Պեշտից հեռագրում են հոկտեմբերի 12-ին: Այսօր կէսօրից յետոյ կատարվեցաւ բանաստեղծ Եօհան Արանիի հանդիսաւոր թաղումն: Թաղմանը ներկայ էին պարլամենտի անդամները, աւստրիական և ունգարական կառավարութիւնների, ակադէմիայի, գիտնական ընկերութիւնների և զանազան կօրպօրացիաների ներկայացուցիչները: Հազարաւոր մարդիկ մասնակցում էին յուղարկաւորութեան հանդիսին:

—Կ. Պօլսից հեռագրում են հոկտեմբերի 13-ին: Խէդիվը հեռագրով շնորհաւորութիւն ուղարկեց սուլթանին Բայրամի տօնի պատճառով, և հաւատացրեց որ միշտ հաւատարիմ է եղել նրան և հաւատարիմ կը մնայ:

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

85-ամեայ ծերուկի պսակը: Լիբավում, տեղական լրագրի խօսքերով, 85-ամեայ ծերունու պսակի հազուագիւտ դէպքը պատահեցաւ: Դաշտային պահապանը Գրամատէնում, Սամէլ Բուպյէ, կենակցեց իր նախկին կնոջ հետ 60 տարի, և արծաթեայ, ոսկեայ ու ադամանդեայ պսակները տօնելով, սեպտեմբերի 14-ին պսակվեց 40-ամեայ այրիի հետ: Ծերունին շատ առողջ է: Նրա խաչեղբայրն էր իր 20 տարեկան թոռը:

***

Զարմանալի լրագրական րէկլամ: Օհիօ նահանգում (Ամերիկա) հրատարակվող լրագիրներից մէկը այսպիսի րէկլամ է գրում իրան համար. «Մեր լրագրի խմբագրութիւնը ամենահարուստ օրիորդների և մարդու գնալ ցանկացող այրիների հետ պայման կապեց, որով նրանք պարտաւորվում են իրանց ձեռքը չը տալ այնպիսի անձանց, որոնք տարեկան բաժանորդ չեն գրված մեր լրագրին:»

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 20 հոկտեմբերի: Պետական բանկի բալանսը բարեյաջող յայտնվեցաւ. կասսան հասաւ $83^{1}/_{3}$ միլիոնի:

ՕՐԷՕԼ, 20 հոկտեմբերի: Դոմինա կայարանի մօտ Գրեազէ-Օրլօվի երկաթուղու գծի վրա Նօբէլ մի գործարան է կառուցանում կերօսինի մնացորդներից մոմեր շինելու համար:

ՆԻԺՆԻ-ՆՕՎԳՕՐՕԴ, 20 հոկտեմբերի: Վոլգան մաքրվեցաւ սառուցից, կարավանները մօտենում են, 500 նաւեր են հաւաքվել:

ՆԱԳԱԶԱԿԻ, 20 հոկտեմբերի: Նիժնի-Նօվգօրօդ շոգենաւը աջողութեամբ հասաւ այստեղ Սինգապուրից. ճանապարհին նա փոթորկի հանդիպեցաւ:

ՎԻԷՆՆԱ, 20 հոկտեմբերի: Այստեղ հասաւ կոմս Իգնատիեվ:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 20 հոկտեմբերի: „Правит. Вѣстн.“ լրագիրը հաղորդում է. Պօլիվանօվ և Նօվիցկի, որոնք մահուան պատժի էին դատապարտված, առաջինը՝ Նօվիցկուն Սարատօվի բանտից ազատելու փորձ անելու և բանտային վերակացուին սպանելու համար, երկրորդը այդ յանցանքին մասնակցելու համար, դրանց պատիժները թեթևացրած են. Պօլիվանօվ աքսորվում է հանքերը առանց ժամանակամիջոցի, Նօվիցկին 12 տարով: „Journal de St.-Petersbourg“ հերքում է Վիէննայի լրագիրներից մէկի հաղորդած լուրը իբր թէ ռուսաց պալատը չը շնորհաւորեց Միլան թագաւորին վտանգից ազատվելը: „Новое Время“ լրագիրը հաղորդում է, որ դիֆտերիտի դէմ մաքառող մասնաժողովի ընդհանուր ժողովը առաջարկում է հիւանդութեան առաջն առնելու համար քննել առողջներին, այն բնակարանների մէջ առողջապահական քննութիւն գործել, որտեղ հիւանդութիւն է յայտնվել և հիւանդների վրա բժշկական հսկողութիւն նշանակել:

ՄՈՍԿՎԱ, 20 հոկտեմբերի: „Московскія Вѣд.“ լրագիրը հաղորդում է, որ ակցիզային կանօնադրութիւնը վերաքննելու ժամանակ ենթադրված է աջակցել գինու մանր գործարանների կազմելուն գիւղական

տնտեսութեան և անասունների կերակրի զարգացման համար:

ՄՈՍԿՎԱ, 20 հոկտեմբերի: Գուժերի նրատ ժամանակ Խարկովյին եղբայրները 450,000 ր. նուիրեցին 200 հիւանդների համար հիւանդանոց կազմելու նպատակով:

ԽԱՐՍՈՆ, 20 հոկտեմբերի: Նաւագնացութիւնը նորից սկսվեցաւ:

ԽԱՐԿՕՎ, 20 հոկտեմբերի: Տճաբանները շատ քիչ բաւականացուցիչ է, բայց մանրամասնութիւն չը կայ:

ՐԻԺԵՎ, 20 հոկտեմբերի: Գիմնազիայի 1-ին լինելը է կանգնի աշխարհանդէսը:

ՍԻՄԲԻՐ, 20 հոկտեմբերի: Բանկի քննութիւնը երկարում է: Ամեն օր մի շարք նոր յանցանքներ են յայտնվում: Մուտքեր առանց եղել են. կազմածոյաց պայմաններ, քաղաքային, դիմումներ, բարեգործական հիմնարկութիւններ, վաճառ, ենթադրեր և միաբանութիւններ:

ԴԱՆՑԻԳ, 20 հոկտեմբերի: Զորքով առաւօտ փայտ են տանում աշխարհի քանակութեամբ:

ՓԱՐԻԶ, 20 հոկտեմբերի: Լիոնում շարունակ կալանաւորում են սոցիալիստներին:

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԴՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 20 հոկտեմբերի: „Правит. Вѣст." լրագիրը հաղորդում է, Գոլիցինով և Նովիցկին կոմսերին էին դատապարտված Սարատովի մէջ օգոստոսի 16-ին կատարված գործի պատճառով: Քաղաքացիների դատապարտվածներին: Ձնշում պարտքը փոխարինված և սաժանակիր աշխատանքներով Գոլիցինովին ամբողջ կեանքի, Նովիցկուն 12 տարով: Երեկ կայացաւ դատարանական վճիռը Սամոսինեցիների և „Новое Время" լրագրի դատաստանական գործի վերաբերութեամբ: Խմբագրով դատապարտված է կալանաւորման երեք ամսով, բայց իրաւունքների արգելումով է:

Խմբագիր—հրատարակիչ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Սրտի մայր եկեղեցու համար պարտ միանանոցի նորոգման քաղաքակապայի մէջին յարկում, ամենաժամ գնով ծախու են փափուկ ճիթով օծանուեր Թէ ամով և Թէ որով: Գնորդ հանձնարարութեան:

1—3

Դուրս եկաւ մամուլի տակից „Ծողովածու Թուաբանական խնդիրների II մասն—կոտորակները երրորդ տպագրութիւն, փոխադրութիւն ՄԱՐՏԻՐՈՍԻ ՍԻՄՆԵՕՆԵԱՆՑ:" Գինն է 50 կ. Թէ սորա և Թէ I մասի-(ամբողջ Թուերի)-պահեստը գտնվում է Զ. Գրիգորեանցի կովկասեան գրավաճառանոցում.

1—10

Պոլսեցի ՏԻԿԻՆ ՍԱՀԱԿԵԱՆՑ սևացնում է գլխի ամեն գոյնի մազերը, երկարացնում է կարճ մազերը. գոյնը չի փոխուիր մինչև 7 ամիս. գինն 1½ րուբլի. Սաւրբ Նշան եկեղեցու փողոց ԻՇԽԱՆ ԹԱՐԽԱՆՕՎԻ տունը:

1—3

ԹՈՒԱԲԱՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ
սիստեմատիքական ընթացք
Գրիգորի Վարձելեան
հայոց միջնակարգ ուսումնարանների համար
մասն առաջին (ամբողջ Թուեր)

Մամուլի տակն է և սեպտեմբերի առաջին օրերին լոյս կը տեսնի նոյն խնդիրների երկրորդ մասը (կոտորակ Թուեր և երկրաչափական կանոններ):

Գինն է 40 կոպ.

Ուսումնարաններին զիջումն 20%:

Ծախվում է Վ. Շահվերդեանի լրագրական գործակալութեան խանութում:

Օտար տեղերից գիմում են այս հասցէով Тифлисъ, въ Агентство В. Шавердова:

АНГЛІЙСКІЙ МАГАЗИНЪ / ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽԱՆՈՒԹԻ ՄԷՋ ԹԷՅԻ ԳՆԵՐԻ ՆՇԱՆԱԻՈՐ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

(MAISON DE CONFIANCE) ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԳԱԼԵՐԵԱ № № 156, 157, 158, 159 և 160.

համեմատեցէք Թէյ

1 ր. 10 կ. Թէյի հետ ամեն տեղ 1 ր. 30 կ.
1 „ 20 „ . . . . 1 „ 60 „
1 „ 40 „ . . . . 1 „ 90 „
1 „ 60 „ . . . . 2 „ 20 „
1 „ 80 „ . . . . 2 „ 50 „
ամենալաւը 2 ր. . . . . . 3 „ ——

Մի և նոյն տեղը գործակալութիւն վաճառման շօկօլադի և կակաօ-ֆրայ էսսենցիայի, Պալմերի բիսկվիտների, Բազրի կոնֆեկտների, Շեֆերդի դանակների, Տուրներրի գրիչների, Դաուի հրացանների, վեկլիի րէվօլվէրների, Բարնսլիի Թամբերի, Մեկինտոշի ամաններ, կոլմանի կրախմալ և մանանեխ, Շվարցի ալբոմներ և այլն և այլն:

16—100

ԹԷՅ առաջին հունձի այս տարի չափազանց գոյնաւոր և հոտաւէտ: Այդ Թէյից ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽԱՆՈՒԹԻ մէջ ստացված է 50,000 ֆունտ և ծախվում է 25% էժան և աւելի լաւ քան Թէ ուրիշ տեղ: Օրինակ. Լաւ ԿՕՆԳՕ Թէյ 1 ր.—1 ր. 20 կոպ., պատուական ՍԱՆՖԱ Թէյ 1 ր. 40 կ., հիանալի ՄՕՆԻԿ Թէյ 1 ր. 60 կ. այս Թէյ ամեն տեղ ծախվում է 2 ր.—2 ր. 50 կ., գեղեցիկ ԿԱՑՍԱՌԻ Թէյ 1 ր. 80 կ. և ամենալաւ ֆու-չու-ֆու Թէյ 2 ր. մաքուր Թէյ առանց Թղթի: Նոյն տեղը սովորաբար լինում են 500 երկաԹէ ՄԱՀՃԱԿԱԼՆԵՐ 6 ր.—60 ր., երկաԹէ ԳՐԻՉՆԵՐ ամբողջ Անգլիովկասի համար, շօկօլադ ֆրայ, Շեվիլդի ԴԱՆԱԿՆԵՐ, վերականգնող ՄԱԿՄԱՍՏԵՐ մազերի համար, հրացաններ ԴԱՈՒ, ՐԷՎՕԼՎԵՐՆԵՐ Վեբլի, ԹԱՄԲԵՐ Բարնսլիի, կօլմանի նրշըշտայ, ԱԼԲՕՄՆԵՐ Շվարցի կէս գնով: ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽԱՆՈՒԹ, ԹԻՖԼԻՍԻ ՄԷՋ ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԳԱԼԼԵՐԷՅՈՒՄ № 156, 157, 158, 159 և 100:

63—100

Въ Редакціи газеты

«МШАКЪ»

Продается

БРОШЮРА

„ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНІЕ ТУРЕЦКИХЪ АРМЯНЪ."

Д. Григорія АРЦРУНИ.

Брошюра напечатана въ Москвѣ.

Цѣна 25 коп.

РԱՖՖԻ

ԽԱՄՍԱՅԻ

ՄԵԼԻՔՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ.

ԳԻՆՆ Է 1 Ր. 50 Կ.

Գիրքը բաղկացած է 467 երեսներից

Թիֆլիսում վաճառվում է

„Մշակի" խմբագրատանը.—„կենտրոնական գրավաճառանոցում" Միրիմանովի տանը № № 3 և 4. Գ. Զաքարեայ Գրիգորեանցի „կովկասեան գրավաճառանոցում".— Գ. Էնֆիաճեանցի ծխախոտի խանութում.— Գ. Շահինեանցի ծխախոտի խանութում:

Օտարաքաղաքացիք կարող են գիմել կամ յիշեալ տեղերը, կամ ուղղակի հեղինակին հետևեալ հասցէով:

ТИФЛИСЪ. Редакція „Мшакъ".

РАФФИ.

Սովորեցնում եմ ԿՐԿՆԱԿԻ ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՀԱՇՒԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ և ՌՈՒՍԱՑ լեզուներով. պայմանների մասին կարող են դիմել ինձ մօտ ԶՈՒԲԱԼՕՎԻ քարվանսարայ, Գասպարեանցի մագազինում ամեն ժամանակ:

ՍՄԲԱՏ ԳԻՏԱՏԱՐԵԱՆՑ

Դուրս եկաւ մամուլի տակից և ծախվում է յօգուտ չքաւոր հայ ուսանողների Ա. ԹՈՒՄԱԽԵԱՆԻ հրապարակախօսութիւնը, ՄԱՍԻՍ ԼԵՐԱՆ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՍՏՈՐՈՏՆԵՐԸ: Ծախվում է կենտրոնական գրավաճառանոցում, Գօլօվինսկի պրօսպեկտի վրա, Զաքարեայ Գրիգորեանցի գրավաճառանոցում, Յովսէփ Տէր-Յովսէփեանցի ծխախոտի խանութում, "Кавказъ" հիւրանոցի տակ գինն է 30 կոպ.

7—10

ՕԳՈՍՏՈՍ ԱՄՍԻ ՄԷԿԻՑ

ՍԿՍԵՑ ՀՐԱՏԱՐԱԿՎԵԼ ՎԻԷՆՆԱՅՈՒՄ

L'ORIENTAL

ՖՐԱՆՍԵՐԷՆ ԹԵՐԹԸ, ԱՄԻՍԸ ԵՐԿՈՒ ԱՆԳԱՄ:

„Ժուրնալ դ'Օրիան" լրագրի հին բաժանորդներին դադարեցրած Թերթի տեղ կուղարկվի այդ նոր հրատարակութիւնը:

„L'Oriental" Թերթի տարեկան գինը 8 րուբլ է, կէս տարվանը 4 րուբլ:

Գրվել կարելի է „ՄՇԱԿԻ" խմբագրութեան մէջ, կամ ուղղակի Վիէննայում դիմելով հետևեալ հասցէով. Vienne (Autriche) M. F. Salles I. Neuer Markt 9.

Միջի փողոց, կաթոլիչեսկայա փողոցի անկիւն № 13.

Աւելի էժան, քան Թէ ուրիշ տեղ ծախվում են. ՎԻԷՆՆԱՅԻ ՄԵԲԵԼ ամենայն տեսակ, ֆրանսիական և անգլիական երկաԹէ ԿՐԱՎԱԹՆԵՐ 8—30 ր., ջամադաններ 250—25 ր., սակվօյաժներ 1. 30—12 ր., սունդուկներ ճանապարհի 6—35 ր., մարաններ (погребцы) 6—25 ր., սամօվարներ 60 կ.—1.25 ֆունտը., կուխնի պղնձէ ամաններ, գերմանիայի երկաԹէ էմալով ամաններ. ումիվալնիկներ մրամօրնի 38 ր.—75 ր., հրացաններ երկու լուլանի 6—32 ր., ռէվոլվէրներ ամենայն տեսակ 3. 50—30 ր., պատրոններ. (գուլլաներ) րէվօլվէրի, սիգար Ռէնգարդի ֆաբրիկից. պապիրոս և Թամբաքու կուշնարօվի գիլզի պապիրօզի. 5,000 ՖՈՒՆՏ ԹԷՅ (չայ) ԵՂ. ՊԱՊՈՎՆԵՐԻ, բիսկվիտ. (սուխար չայու և կաֆէի) Էյնէմի. կօֆէ Էյնէմի և Միլսէլսօնի. Պետերբուրգում 40—1 ր. 25 կ. հայելիներ ամենայն տեսակ 28 կ.—240 ր., պրոբկայ գինէվաճառների, հանքային և գարեջրի (для зельтерскихъ водъ и пива) ղույԹուկ (пухъ), պադնոսներ սամովարի և չայու, դանակ չանգալ զանազան ֆաբրիկաների 1 ր. 20 կ.—25 ր. դուժինը. գրչակոԹներ 1 ր. 80 կ.—5—60 կ. դանակ ջիբի 1—60 կ.—12 ր., դանակ հացի 20 կ.—1 ր., հատը, կուխնի 1—40 մինչև 3—20 կ. պիրօժկիս կտրելու մաշինայ. Անգլիական ուԹոներ, Բրիտանիկի չայնիկներ, կաֆէինիկներ ամենայն տեսակ, ջաղացներ կաֆէի համար, ֆիլտեր—ջուր մաքրելու, կրախմալ կարօրկէն 18 կ., վաքս Ֆրանսիայի ժակց, Թուղթ փոշտի, կանվերտներ, սուրգուչ, մատիտ, գրիչ երկաԹէ, գրչակոԹ, քարետախտակ, Թանաք, Թանաքամաններ, պրեսպապիեներ, գդալներ սեղանի և չայու ֆրաժէ, վարշավի և բրիտանիկի դուժինը 1—50 կ. մինչև 12 ր., և չայու 45 կ.—5 ր., չամիչկէք 45 կ.—5 ր., չամադաններ ամեն տեսակ 25 կ.—12 ր. ջուխտ, պորտապոշկաներ վարշավու, ՌԵԶԻՆԻ ԿԱԼՕՇՆԵՐ, ամեն տեսակ, գուլբաներ կանանց և մարդկերանց 15 կ.—50 կ. ջուխտ, շապիկներ, մարդկերանց գալուստիկներ, զանտիկներ 35 կ.—4—50 կ., հատ, ածելի և շաքի. սանդրեր չերմայու ոսկորէ, գուտապերչովի և փայտէ, շչոտկաներ գլխի, շորի, սապոկի, պոլի և կարտի համար. չուլքի Թէլ (бумага) մատկի կօճի և շալէ (гарусъ) ֆէլչատկէք մարդկերանց և կանանց, պորտմոններ, քիսաներ, պապիրոսի ամաններ և մանր գոլանտերեյնի ապրանքներ, սապոն ամեն տեսակ 3 կ.,—30 կ., կոտր, հոտավէտ ջրեր, պուդրա, Գլիցերին ջրի քացախ, հոտավէտ պարաշոկներ ԿԻԼԵՐԻ ԼԱԲՕՐԱՏՕՐԻՑ. և այլն և այլն և այլն:

Վաճառականներին առանձին պայմաններով և զիջումով վերոյիշեալ ապրանքներ մեծ քանակութեամբ մշտապէս գտնվում են ՄԻՔԱՅԷԼ ՏԷՐ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆՑԻ պահեստում. (въ складѣ) միջի փողոցում կաԹոլիկաց փողոցի անկիւնում № 13.

Օտարաքաղաքացիք կարող են դիմել հետևեալ հասցէով. Тифлисъ Михаилу Н. Теръ-Никогосову.

161—180

Միջի փողոց, կաթոլիչեսկայա փողոցի անկիւն № 13.

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 21 Октября 1882 года.

Типогр. Главн. Упр. Главноначальств. гражд. час., Лор.-Мелик. ул. каз. д.